

Dr. Emel Ege**, Msc. Sermin Timur***, Msc. Handan Zincir****

Öz

Araştırma, topluma aile planlaması konusunda danışmanlık yapacak olan ebelik öğrencilerinin, aile planlaması yöntemleri konusuna bakış açılarını değerlendirmek ve eğitimin etkinliğini saptamak amacıyla planlandı.

İnönü Üniversitesi 2002-2003 öğretim yılında Malatya Sağlık Yüksekokulu ebelik bölümünde eğitim gören 30 öğrenci evreni oluşturmuş ve evrenin tamamı örnekleme alınmıştır.

Eğitim öncesi yapılan uygulamada aile planlamasının tanımını tam olarak bilen öğrenci oranı %6.9 iken, bu oran eğitim sonrası %93.1'e çıkmıştır. Sağlık personelinin danışmanlık rolü ile ilgili yapılan değerlendirmede; eğitim öncesi öğrencilerin %58.6'sı, personelin rolünü yöntem seçimine yardım olarak tanımlarken, eğitim sonrası %89.7'si danışmanlık şeklinde tanımlamıştır.

Sonuç olarak, aile planlaması kadının üreme sağlığını sürdürmede en önemli unsurlardan biridir. Bu bağlamda etkin danışmanlık öncelikle sağlık personelinin eğitiminden geçmektedir.

Anahtar Sözcükler: Ebelik öğrencileri, aile planlaması

Abstract

This study was planned to evaluate the point of view of the midwifery students on family planning and the effect of education on family planning methods.

The group consisted of 30 students who were in "Malatya Sağlık Yüksekokulu" midwifery section in 2002-2003 education period.

The rate of the students who knew the definition of family planning increased from 6.9 % to 93.7% after the education period. For the evaluation of the opinions of the students about the role of health staff on family planning, we found that 58.6% described the role as help in selection of the method of family planning before education, but 89.7% described the role as consultation after the education.

In conclusion, family planning is very important in the reproductive health of women. Effective consultation primarily is related to the education of the health personnel.

Key Words: Midwifery students, family planning

Giriş

Uluslararası insan hakları kapsamında, çiftlerin ve bireylerin, çocuklarının sayısı ve doğum aralığına özgürce ve sorumlu bir biçimde karar vermeleri için gereken bilgiye sahip olabilmeye; en yüksek standartlarda üreme ve cinsel sağlık hizmetlerine ulaşabilmeye; üremeye ilgili kararlarını şiddet, baskı ve ayrımcılıkla karşılaşmaksızın verebilme hakkı vardır (1,2,3).

Gelişmekte olan ülkelerle, gelişmiş ülkelerin sağlık yönünden en önemli farkları ana-çocuk sağlığı (AÇS) alanında olup, AÇS düzeyi istenilenden çok gerilerdedir (1,4).

Ülkemizde aşırı doğurganlık hala önemli sağlık sorunlarından biridir. TNSA 2003 verilerine göre toplam doğurganlık hızı %2.23'dir. Yöntem kullanma durumuna bakıldığında kadınların yalnızca %42.5'si etkin yöntemle korunmaktadır (2,5).

Etkin olmayan yöntemlerle korunan kesim aslında aile planlamasına istekli, ancak

yeterince hizmet götürülemeyen kesimdir (6,7,8,9). Eğitim, bireylerin gelişmelerine ve davranışlarına yön veren bir kurallar bütünüdür. Toplumun, özellikle de kadının eğitim düzeyi yükseldikçe, hem istenen çocuk sayısı azalmakta, hem de daha bilinçli bir aile planlaması uygulanmaktadır. Bu nedenle aile planlaması temel sağlık hizmetlerinin en önemli bileşenlerinden biridir (6,10,11).

Aile planlaması hizmetlerinde istendik düzeye ulaşmak için iyi eğitilmiş kişiler tarafından danışmanlık yapılmalıdır. Danışmanlık, aile planlaması hizmetlerinin çok önemli, ancak çoğunlukla ihmal edilen bir bölümdür (3,5,9,12). Danışmanlık ikna etmek için bir araç değildir, yöntemlerle ilgili seçenekler sunarak, kendisine en uygun yönteme karar verebilmesi için kişinin konunun uzmanınca aydınlatılmasıdır (13). Bu amaçla; Johns Hopkins Üniversitesi Uluslararası Üreme Sağlığı (JHPIEGO) eğitim programı ve Sağlık Bakanlığı Ana-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel

*3. Uluslararası Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Kongresinde poster bildirisi olarak sunulmuştur.

**Yrd. Doç.; Selçuk Ü. Konya SYO, Konya

***Msc.; İnönü Ü. Malatya SYO, Malatya

****Msc.; Erciyes Ü. Atatürk SYO, Kayseri

Müdürlüğü'nün ortaklaşa yürüttüğü bir proje eğitimi çerçevesinde, ebelik öğrencilerine mezuniyet öncesi RİA uygulayabilir yetkisi vermek üzere bir eğitim yürütülmektedir. Bu eğitim öğrencinin bireysel gelişimine çok büyük katkı sağlarken, çok iyi danışmanlık yeteneklerine sahip sağlık profesyonelleri yetiştirmektedir.

Araştırma, mezuniyet sonrası, topluma aile planlaması konusunda danışmanlık yapacak olan ebelik öğrencilerinin, aile planlaması yöntemleri konusuna bakış açılarını değerlendirmek ve eğitimin etkinliğini saptamak amacıyla planlandı.

Gereç ve Yöntem

Çalışma, ebelik 4. sınıf öğrencilerine aile planlaması (AP) konusu ile ilgili bir eğitim müdahale araştırmasıdır. İnönü Üniversitesi 2002-2003 eğitim-öğretim yılında Malatya Sağlık Yüksekokulu ebelik bölümünde eğitim

gören 30 öğrenci evreni oluşturdu ve evrenin tamamı örnekleme alındı. Ön test 30 öğrencinin tamamına uygulandı. Ancak son testte bir öğrenci uygulama sırasında derste olmadığı için değerlendirme dışı bırakıldı. Verilerin toplanmasında, araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda geliştirilen anket formu kullanıldı. Anket formu öğrencilerin demografik özelliklerini ve AP hakkındaki bilgilerini sorgulayan klasik, çoktan seçmeli ve doğru yanlış sorulardan oluşturuldu. Eğitim öğretim döneminin başında öğrencilere anket formu uygulandı. Eğitim programı 40'ar dakikadan haftada iki kez olup toplam iki ay sürdü. Eğitimde aile planlamasının amacı, yararları, AP'de danışmanlığın önemi, iletişim ve AP yöntemleri hakkında bilgi verildi. Verilen eğitimden üç ay sonra öğrencilere yeniden aynı anket uygulandı. Aile planlaması dersi, U sistemi oturma düzeni olan bir sınıfta interaktif eğitim yöntemleri kullanılarak verildi. Klasik eğitimden farklı olarak, öğrencilerin derse etkin katılımı sağlandı. Teorik eğitim kapsamında verilen her şey rol play, demonstrasyon, soru-yanıt teknikleri kullanılarak pekiştirildi. Araştırmaya katılanlara ait sosyodemografik özellikler ve ön test-son test sonuçları SPSS 10.0 programı kullanılarak tanımlayıcı veriler olarak özetlenmiştir. Eğitim etkinliğini değerlendirmek için ön test ve son test arasında istatistiksel farkın anlamlılığını analiz etmek için bağımlı gruplarda t testi kullanılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Yapılan çalışmada öğrencilerin %69'unun Malatyalı olduğu, %51.7'sinin 2-4 kardeş olduğu belirlenmiştir. Araştırmada öğrencilerin baba ve anne eğitimi incelendiğinde; annelerin %58.6'sının, babaların %44.8'inin ilkokul mezunu ya da okur-yazar olduğu belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin %51.7'sinin babası serbest meslekte iken, annelerinin %93.1'i ev hanımıdır (Tablo 1).

Öğrencilerin %65.5'inin bölüme rastlantısal, %34.5'inin ise isteyerek geldiği saptanmıştır.

Tablo 2'de öğrencilerin AP konusunda geleceğe yönelik düşünceleri incelenmiştir. Öğrencilerin eğitim öncesi ilerde istenen çocuk sayısı %62.1 ile 2 olarak belirlenirken, eğitim sonrası bu oran %55.2'ye düşmüştür.

Tablo 1. Öğrencilerin sosyodemografik özelliklerinin dağılımı

Değişkenler	Sayı	%
Memleket		
Malatya	20	69.0
Konya	2	6.9
Sivas	2	6.9
Elazığ	2	6.9
Diğer	3	10.3
Kardeş Sayısı		
1	1	3.4
2-4	15	51.7
5 ve üzeri	13	44.8
Baba Eğitimi		
İlkokul/Okur-Yazar	13	44.8
Ortaokul	9	3.1
Lise	4	13.8
Üniversite	3	10.3
Anne Eğitimi		
Okur-Yazar Değil	9	31.0
Okur-Yazar/İlkokul	17	58.6
Ortaokul	2	6.9
Lise	1	3.4
Baba Mesleği		
Memur	4	13.8
Serbest Meslek	15	51.7
Emekli	10	34.5
Anne Mesleği		
Ev Hanımı	27	93.1
Çalışıyor	2	6.9

Tablo 2. Öğrencilerin geleceğe yönelik AP konusundaki düşüncelerinin dağılımı

AP Konusundaki düşünceleri	Ön test		Son test	
	Sayı	%	Sayı	%
İlerde İstenen Çocuk Sayısı				
1	9	31.0	7	24.1
2	18	62.1	16	55.2
3	2	6.8	6	20.7
İlerde AP Yöntemi Kullanma Durumu				
Evet	28	96.6	29	100.0
Hayır	1	3.4	-	-
Tercih Etmeyi Düşündüğü Yöntem				
RİA	10	34.5	17	58.6
Kondom	11	37.9	10	34.5
Uygun Olan Yöntem	8	27.6	-	-
Hormonal Kontraseptifler	-	-	2	6.8

Öğrencilere ilerde AP yöntemi kullanmayı düşünüp düşünmediği sorulurken, eğitim öncesi %96.6 oranıyla, eğitim sonrası %100 oranıyla evet olarak yanıt verilmiştir. Avşaroğlu ve arkadaşları (1994) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada, bu çalışmayla benzer biçimde öğrencilerin %68.2'sinin ilerde bir ya da iki çocuk sahibi olmak istediklerini ve %79.5'inin yöntem kullanmaya istekli olduklarını saptamıştır⁽¹⁴⁾. Öğrencilerin tercih etmeyi düşündüğü yöntem, eğitim öncesi %37.9 oranıyla kondom olarak saptanırken, eğitim sonrası öğrencilerin büyük çoğunluğu (%58.6) RİA olarak yanıt vermiştir.

Tablo 3'te öğrencilerin AP hakkındaki bilgi durumları incelenmiştir. Tabloda öğrencilerin AP tanımlarını bilme durumları incelendiğinde, eğitim öncesi %6.9'u AP'nin tam tanımını bilirken, %69'u eksik olarak tanımlamıştır. Çalışma bulguları Erdoğan ve arkadaşlarının (1992) sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir⁽⁶⁾. Erdoğan ve arkadaşlarının sağlıkla ilgili bölümler dışında yaptıkları çalışmayla sonuçların benzerlik göstermesi, temel eğitimden gelen yetersizliklerle açıklanabilir. Bu sonuçlar, öğrencilerin AP hakkında ders alana kadar bu konuda yeterli bilgiye ulaşamadığını düşündürmektedir. Eğitim sonrası bu oranın %93.1'e yükselmesi eğitimin etkinliğini göstermektedir.

Öğrencilerin çoğunlukla kadınların sıklıkla kullandığı yöntemleri (RİA, kondom, oral kontraseptif) bildiği görülmektedir. En az bilinen yöntemlerin diyafram, tüp ligasyonu ve vazektomi olduğu görülmektedir. Açık ve Polat'ın (2001) Fırat Üniversitesi Sağlık

Yüksekokulu öğrencileri, Şahin ve arkadaşlarının (2001) Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışma, bu çalışmanın ön test sonuçları ile benzerlik göstermektedir^(8,15). Eğitim sonrası, öğrencilerin yöntemlerin tümünü saymış olması, interaktif yöntem kullanılarak verilen eğitimin öğrenmeye olumlu katkısını göstermektedir.

Eğitim öncesi öğrencilerin %55.2'si basın-yayın ve kitaplardan, %48.3'ü diğer derslerden bilgi aldıklarını belirtirken, eğitim sonrası hocalardan diyen öğrenci sayısı %93.1'e yükselmiştir. Erdoğan ve arkadaşları (1992), benzer olarak, sağlık personeli ve basın yayın organlarından bilgi alındığını saptamışlardır⁽⁶⁾. Erdoğan ve arkadaşlarının çalışmasından farklı olarak, bu çalışmada aileden AP konusunda bilgi aldığını belirten öğrenci olmamıştır. Bunun nedeninin, öğrencilerimizin büyük çoğunluğunun doğu ve güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşıyor olmasından ve cinsellikle ilişkili konuların aile ile çocuk arasında konuşulmayan konulardan biri olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Benzer biçimde, Kaya ve Aksakoğlu'nun (1993) çalışmasında gençlerin cinsellik konularında bilgi başvuru kaynağının öncelikle arkadaş ve en son sırada aile olduğu görülmektedir⁽¹⁶⁾.

AP hizmeti kimlere verilmeli sorusuna, eğitim öncesi %34.5 oranlarıyla evli çiftler ve kadınlar olarak yanıt verilmiştir. Eğitim sonrası ise, %86.2 oranıyla çoğunluğu korunmak isteyen herkese olarak yanıt vermiştir. AP hizmeti nereden elde edilir sorusuna, eğitim öncesi öğrencilerin yalnızca %3.4'ü bütün

Tablo 3. Öğrencilerin geleceğe yönelik AP konusundaki düşüncelerinin dağılımı

AP Konusundaki düşünceleri	Öntest		Sontest	
	Sayı	%	Sayı	%
AP Tanımı				
Biliyor	2	6.9	27	93.1
Bilmiyor	7	24.1	-	-
Eksik	20	69.0	2	6.9
Bildiği Yöntemler*				
RIA	26	89.7		
Hormonal Kontraseptifler	23	79.3		
Kondom	26	89.7		
Takvim Yöntemi	7	24.1		
Enjeksiyonlar	15	51.7		
Tüpligasyon+ Vazektomi	11	37.9		
Diyafram	1	3.4		
Doğal Aile Planlaması Yöntemi	1	3.4		
Hepsi	10	34.5	29	100.0
Bilgi Kaynakları*				
Hocalar	-	-	27	93.1
Sağlık personeli	4	13.7	9	31.0
Basın-Yayın-Kitap	16	55.2	16	55.2
Üst Sınıflar	4	13.8	1	3.4
Diğer Dersler	14	48.3	-	-
AP Hizmeti Nereden Temin Edilir?*				
Sağlık Ocağı	25	86.2	24	82.8
AP Merkezi	8	27.6	6	20.7
Hastaneler	15	51.7	15	51.7
Hepsi	1	3.4	27	93.1
Diğerleri (Eczane, market)	5	17.2	4	13.8
Sağlık Personelinin Rolü				
Danışmanlık	11	37.9	26	89.7
Yöntem Seçimine Yardım	17	58.6	3	10.3
Yanıt Yok	1	3.4	-	-
AP Sağlık Açısından Zararlı mı?				
Evet	23	79.3	12	41.4
Hayır	4	13.8	17	58.6
Yanıtsız	2	6.9	-	-
Dersten Beklentiniz Nedir?				
AP Hakkında Yeterli Bilgiye Sahip Olmak	25	86.2		
Uygulamaları Hocayla Birlikte Yapmak	2	6.9		
Beklentim Yok	2	6.9		
Dersten Beklentiniz Karşılandı mı?				
Karşılandı			28	96.6
Kısmen			1	3.4

* Birden fazla seçeneğe yanıt verildiği için n sayısı farklıdır.

merkezleri bilirken, eğitim sonrası bu oran %93.1'e yükselmiştir. AP, korunmak isteyen tüm bireylere koşulsuz verilmesi gereken bir hizmettir. Bu anlamda öğrencilerin bakış açılarındaki değişiklik oldukça olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Eğitim öncesi öğrenciler sağlık personelinin rolünü %58.6 oranıyla en çok yöntem seçimine yardım olarak belirtmişlerdir. Eğitim sonrası, %89.7 oranıyla yerini danışmanlık yanıtı almıştır. AP hizmetinde doğru danışmanlık en önemli basamaklardan biridir. İyi bilgi donanımına sahip personel tarafından yapılan bilgilendirme, yöntemin etkin kullanımını sağlamaktadır. Türkistanlı'nın (1998) yaptığı çalışmada AP danışmanlığı verilen grubun kontrol grubuna göre daha etkin yöntemler kullandığı saptanmıştır (12).

Eğitim öncesi, öğrencilerin %79.3'ü AP yöntemlerinin sağlığa zararlı olduğunu düşünmektedir. Eğitim sonrası ise, öğrencilerin %58.6'sı AP'nin sağlığa zararlı olmadığını belirtmiştir. Bu sonuç, öğrencilerin, yöntemler hakkındaki yanlış inanışlarının eğitimle birlikte gerçekçi temeller üzerine oturduğunu göstermektedir. Öğrenciler eğitim öncesi AP hakkında yeterli bilgiye sahip olmak istediklerini (%86.3) açıklamışlardır. Eğitim sonrası öğrenciler bu isteğin %96.6 oranıyla karşılandığını açıklamışlardır. Eğitim sonunda öğrencilerden alınan geribildirim; AP ve danışmanlık konusunda yeterli donanıma sahip olmalarının dışında, böyle bir eğitimin, bireysel gelişim ve özgüvenlerinin artmasına katkısı olduğu biçimindedir.

Tablo 4'te, öğrencilerin AP hakkındaki olumlu ve olumsuz görüşleri incelenmiştir. Tabloda görüldüğü gibi, öğrencilerin olumlu bakış açısı eğitim öncesinde %31 oranıyla en çok kadın sağlığını koruyucu olmasıdır. Eğitim sonrası bu oran %62.1'e yükselmiştir. Öğrencilerin olumsuz görüşleri içinde yöntemin yan etkisi diyenlerin oranı %17.2 iken, eğitim sonrası bu oran %41.4'e yükselmiştir. Kırca ve arkadaşlarının (1994) hekimlerin MR (Menstrual Regülasyon), RİA kursu öncesi ve sonrası bilgi düzeylerinin değerlendirildiği çalışmasında kurs öncesi ve sonrası bilgi düzeyleri arasında farklılık gözlenmiştir (17). Bu çalışmada da benzer biçimde eğitim öncesi ve sonrası arasında, hem bilgi anlamında, hem de kişiler arası ilişkilerin geliştirilmesi anlamında olumlu

yönde gelişme gözlenmiştir.

Eğitim grubunun ön test ve son test puanları değerlendirildiğinde; öğrencilerin ön testten 43.3 ± 13.3 , son testten 82.0 ± 8.1 puan aldıkları belirlenmiştir. Ön test-son test puanları arasında, ileri derecede anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır ($t = -14.069$, $p < 0.001$). Ön test ve son testten öğrencilerin aldıkları puanların dağılımı Tablo 5'te sunulmuştur. Görüldüğü gibi, öğrencilerin puanlarında eğitim sonrası önemli oranda artış gözlenmiştir. İnteraktif eğitim yöntemlerinin kullanılmasının öğrenmeyi kolaylaştırdığı ve öğrenci kalitesini artırdığı söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 22.24 ve büyük çoğunluğu doğu Anadolu bölgesindedir. Eğitim öncesi yapılan uygulamada AP'nin tanımını tam olarak bilen öğrenci oranı %6.9 iken, bu oran eğitim sonrası %93.1'e çıkmıştır. Eğitim öncesi AP yöntemlerinin sağlığa zararlı olduğunu söyleyen öğrenci oranı %79.3 iken, bu oran eğitim sonrası %41.4'e düşmüştür. Sağlık personelinin danışmanlık rolü ile ilgili yapılan değerlendirmede; eğitim öncesi öğrencilerin %58.6'sı, personelin rolünü yöntem seçimine yardım biçiminde tanımlarken, eğitim sonrası %89.7'si danışmanlık olarak tanımlamıştır. Öğrencilerin danışmanlık verme konusundaki becerileri arttıkça, kendilerine güvenlerinin de arttığı gözlenmiştir.

AP kadının üreme sağlığını sürdürmede en önemli unsurlardan biridir. Bu bağlamda şu önerilerde bulunulabilir:

- Etkin danışmanlık öncelikle sağlık personelinin eğitiminden geçmektedir. Bu nedenle, eğitimin etkin danışmanlık vermeyi sağlayacak kapsamda verilmesi gerekir.
- AP yönelik eğitiminin, ebelik programı dışındaki öğrencilere de aynı etkinlikte verilmesi gerekmektedir. Çünkü AP yalnızca ana-çocuk sağlığı merkezleri ile sınırlı değildir.
- Sağlıkla ilgili bölümde olmalarına karşın, dersi alana kadar öğrencilerin AP konusunda yeterli bilgilerinin olmadığı görülmektedir. Bu dikkate alınarak üniversitenin diğer bölümlerine yönelik eğitim çalışmalarının yapılması önerilebilir.

İletişim: Emel Ege

E-posta: emelege@hotmail.com

Tablo 4. Öğrencilerin aile planlamasına ilişkin olumlu ve olumsuz görüşlerinin dağılımı

	Ön test		Son test	
	Sayı	%	Sayı	%
Olumlu				
İstenmeyen gebeliği önler	9	31.0	11	37.9
Sosyal Statüyü Artırır	2	6.9	1	3.4
Ekonomik Refah Artar	3	10.3	4	13.8
Kadın Sağlığını Korur	9	31.0	18	62.1
Nüfus Artışını Engeller	-	-	1	3.4
Yanıt Yok	8	27.6	-	-
Olumsuz				
Hizmet Verirken Güçlük Yaşama	1	3.4	1	3.4
Geri Dönüşsüz Yöntemler Var	3	10.3	1	3.4
Yöntem Sayısı Az	1	3.4	4	13.8
Yan Etki	5	17.2	12	41.4
Kullanım Zorluğu	1	3.4	2	6.9
Gebe Kalma Riski	-	-	3	10.3
Hizmetin İstenilen Düzeyde Olmaması	-	-	1	3.4
Yanıt Yok	18	62.1	10	34.5

Tablo 5. Öğrencilerin geleceğe yönelik AP konusundaki düşüncelerinin dağılımı

Eğitim grubu	Alt ve Üst Puan Aralığı	X SS	t	p
Ön test	20-67	43.3 13.3	-14.069	
Son test	68-97	82.0 8.1		<0.001

Kaynaklar

1- Varış ŞB: Doğurganlığın düzenlenmesi. Aile planlaması temel bilgiler. İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı. İstanbul. 5-13, 1997.

2- Ulusal Aile Planlaması Hizmet Rehberi. T.C Sağlık Bakanlığı Ana-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Ankara, 3-18, 2000.

3- Bulut A. Aile planlaması danışmanlığı danışmanlık hizmetinin izlemi-kalite kontrol yaklaşımı. 1.Ulusal Ana Çocuk Sağlığı Kongresi. Ankara,32-50, 2001

4- Aile planlamasında nitelikli hizmet. KAYNAK. 1992;14: 1-4

5- Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Ankara, Ekim 2004.

6- Erdoğan E. ve ark. Yükseköğretim öğrencilerinde " aile planlaması " konusu ile ilgili bir araştırma. III. Ulusal Hemşirelik Kongresi Kitabı. Sivas,715-722, 1992.

7- Güraksın A. Pasinler eğitim ve araştırma bölgesinde 15-49 yaş grubu evli kadınların gebeliği önleyici yöntem kullanma durumları ve etkileyen faktörler. III. Halk Sağlığı Günleri. Kayseri, 341-345, 1993.

8- Açıık Y. Polat SA. Fırat üniversitesi sağlık yükseköğretim son sınıf öğrencilerinin ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması konusundaki bilgi düzeyleri. 1.Ulusal Ana Çocuk Sağlığı Kongresi. Ankara, 265-266, 2001.

9- Yurdakul M., Vural G. Geleneksel yöntem kullanma nedenleri ve hemşirenin aile planlaması hizmetlerinde etkinliği. Sağlık ve Toplum Dergisi.2001;1:42-47.

10- Erkan S. Ve ark. Güzelbahçe sağlık ocağı bünyesinde verilen aile planlamasına danışmanlık hizmetinin aile planlaması yöntem kullanımına etkisi projenin ilk bulguları. VI. Ulusal Hemşirelik Kongre Kitabı. 445-451, 1998.

11- Yıldırım A. İlhan MN. Maral I. Ankara'da yarı kentsel ve kentsel bölgede yaşayan 15-49 yaş grubundaki kadınların aile planlaması yöntemi kullanma durumları. 1.Ulusal Ana Çocuk Sağlığı Kongresi. Kongre Kitabı. Ankara. 247-248, 2001.

12- Türkistanlı E: Aile planlaması konusunda kaçırılmış fırsatların yakalanmasında hemşirenin danışmanlık rolü. Hemşirelik-Ebelik Eğitim ve Uygulamalarında Kalite Sempozyumu, Kayseri, 345-353, 1998.

13- Sahip Y. Gebelikten korunma: II. Ulusal Ana Çocuk Sağlığı. Kongre Kitabı. İstanbul, 138-139, 2003.

14- Avşaroğlu A. Hayran O. Gençel H. Çalı Ş: Üniversite öğrencilerinde cinsellik ve aile planlaması bilgi düzeyi. IV. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi. Didim,1994

15- Şahin HA. Şahin HG. Bayraklı B. Aile planlaması konusunda sağlık yükseköğretim öğrencilerinin bilgi ve tutumları. 1.Ulusal Ana Çocuk Sağlığı Kongresi. Kongre Kitabı. Ankara, 264, 2001

16- Kaya S., Aksakoğlu G. Gençlerin cinsel konulardaki eğitim beklentileri üzerine bir inceleme. III. Halk Sağlığı Günleri. Kayseri, 185-189, 1993.

17- Kırca Ü. Ünver DA. Musal B. Pratisyen hekimlerin MR, RİA kursu öncesi ve sonrası bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi. IV. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi. Didim. 1994.